

Aanvullende afspraken bij het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren 2008 – 2020

Aanleiding:

Op 10 juni 2008 is het convenant 'Schone en Zuinige Agrosectoren' getekend. Ondertussen zijn bijna 9 jaar verstreken. De wereld is veranderd. De Productschappen zijn opgeheven; het deel Klimaat van voorheen VROM en daarna I&M is nu onderdeel van het ministerie van Economische Zaken. De rol van de overheid is veranderd. Zo is er Topsectorenbeleid ontwikkeld, waarin de onderzoeksmiddelen zijn ondergebracht en financieren de sectoren steeds de helft van het onderzoek. Het thema klimaat en energie is veel prominenter op de agenda gekomen. In 2014 is door RVO.nl de balans opgemaakt van het Agroconvenant in het rapport '*Energie en klimaat in de Agrosectoren*'. De Agrosectoren mogen trots zijn op zichzelf; de resultaten zijn mooi. De glastuinbouw en ook de voedselverwerkende industrie hebben inmiddels separaat aanvullende afspraken gemaakt. De deelnemende partijen aan het Agroconvenant hebben de behoefte om voor de resterende drie jaar een aantal aanvullende afspraken te maken. Alle deelnemers gaan akkoord met deze afspraken.

Deelnemende partijen:

Bij de deelnemende partijen hebben enkele wijzigingen plaatsgevonden. Conform artikel 15.2 wordt de opheffing van de onderstaande partijen beschouwd als 'schriftelijke opzegging':

- Het Productschap Tuinbouw
- Het Bosschap
- Het Productschap voor Akkerbouw
- Het Platform Agrologistiek.

De Vereniging Platform Hout in Nederland heeft schriftelijk haar opheffing bekend gemaakt.

De onderstaande partijen zijn conform artikel 10.1 al toegetreden:

- Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE), vertegenwoordigd door Mw. E. Verbij
- De Algemene Vereniging van Inlands Hout (AVIH), vertegenwoordigd door Dhr K. Boon.

In deze afspraken worden de deelnemende sectoren gezamenlijk **partijen** genoemd en sectoren en Rijk gezamenlijk **partners**.

Partijen hebben het volgende overwogen:

A. Ten aanzien van de juridische context

- 1) Op 10 juni 2008 is het convenant 'Schone en Zuinige Agrosectoren' (het Agroconvenant) getekend. In dit Agroconvenant zijn specifieke afspraken opgenomen over klimaat- en energiedoelen en ambities voor de agro- en natuursectoren voor de periode 2008 - 2020.
- 2) Op 14 februari 2012 is het convenant 'CO2 emissieruimte binnen het CO2 sectorsysteem glastuinbouw voor de periode 2013-2020' (hierna: CO2-convenant) getekend tussen de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu en de Staatssecretaris van Financiën (de Overheid) en de voorzitters van respectievelijk LTO Nederland, LTO Glaskracht Nederland en het Productschap Tuinbouw (de glastuinbouwsector), waarin de jaarlijkse emissieruimte voor de glastuinbouwsector is vastgelegd en lineair afneemt uitkomende op 6,2 Mton in 2020. Tevens is in het CO2-convenant afgesproken dat de overheid zich voor de periode 2013-2020 zal inspannen om er voor te zorgen dat de verhouding tussen de kosten van energiebelasting en de totale bedrijfslasten voor de glastuinbouwsector van vergelijkbare grootte is als voor andere sectoren van energie-intensieve bedrijven.
- 3) Op 6 september 2013 is het 'Energieakkoord voor duurzame groei' (Energieakkoord) getekend door onder meer LTO Nederland en de overheid. Hierin is voor de Glastuinbouwsector afgesproken dat in aanvulling op het huidige beleid (referentieraming ECN/PBL 2012) een

energiebesparing per 2020 van 11 PJ per 2020 wordt gerealiseerd. Deze 11 PJ vertaalt zich naar een CO2 reductie van 0,7 Mton. Voorts is in het energieakkoord gesteld dat het convenant 'Schone en Zuinige Agrosectoren' een succesvolle samenwerking is tussen overheid, onderzoek en bedrijfsleven en dient te worden gecontinueerd en waar mogelijk versterkt.

- 4) Op 3 juli 2014 is de 'Meerjarenafspraak Energietransitie Glastuinbouw 2014 – 2020' getekend door LTO Nederland, LTO-Noord/Glaskracht en staatssecretaris Dijkema (EZ). Deze Meerjarenafspraak bevat nadere afspraken over CO2 emissie en energiebesparing.

B. Ten aanzien van de voortgang en samenwerking

- 5) Op 15 mei 2014 is de publicatie 'Energie en klimaat in de Agrosectoren' verschenen. Daarin is vastgesteld dat de sectoren goed op koers liggen voor de meeste doelen uit het convenant: doelen voor reductie van broeikasgassen en energie-efficiëntie zijn binnen handbereik. De sectoren zijn betrokken bij 42% van alle hernieuwbare energie in Nederland.

Praktijkvoorbeeld: Beter gebruik restmateriaal van de uienteelt en verwerking

Tot 2011 werd restmateriaal van de uienteelt grotendeels ondergeploegd en gecomposteerd. Daarna is vergisting in beeld gekomen als toepassingsmogelijkheid. Nu wil men onderzoeken hoe de uienresten vrijkomend bij de teelt en de verwerking zijn om te zetten in hoogwaardige producten. In Europa betreft het circa 6,3 miljoen ton restmateriaal. Nederland behoort samen met Spanje tot de grootste producent en van Europa. Daarom hebben de Nederlandse ketenpartners, samen met de internationale ketenpartijen, overheden en onderzoekswereld een Horizon 2020 voorstel ingediend bij de Europese commissie, gericht op het hoogwaardig benutten van het restmateriaal. Bij honorering van het voorstel en succesvolle uitvoering kan een vrijwel geheel circulair proces ontstaan.

- 6) Mede door het opheffen van de Productschappen zijn in diverse agro-, natuur- en houtsectoren nieuwe branche- en producentenorganisaties opgericht of in oprichting. Partijen streven ernaar om deze branche- en producentenorganisaties te betrekken bij de uitvoering van het convenant. Dat betekent enerzijds een hernieuwde oriëntering op deelsectoren en productieketens, maar anderzijds zullen juist de goede gerealiseerde voorbeelden van het werken in cross-sectorale verbanden verder worden uitgebouwd. De veranderingen in organisaties zorgen ervoor dat de oude samenstellingen van de werkgroepen binnen het Convenant niet meer voldoen en er behoefte is aan een nieuwe flexibele werkstructuur.

Praktijkvoorbeeld: Rietmaaisel als hernieuwbare grondstof

Beheerders van natuurgebieden verkennen samen met DSM, Compakboard en de WUR de mogelijkheid om circa 30.000 ton (oplopend naar 100.000 ton) rietmaaisel in te zetten als grondstof voor de productie van recyclebaar plaatmateriaal. Door het streven naar recyclebaarheid van het plaatmateriaal wordt CO2 langer vastgelegd en na verloop van tijd kan het als organische bodemverbeteraar dienen of als grondstof voor duurzame energieopwekking. 100.000 ton rietmaaisel staat voor 0,18 PJ of vastlegging van 12 kton CO2. Samenwerking met waterbeheerders is hierbij voor de hand liggend, bijvoorbeeld omdat goed beheerde rietrijke zones in grotere wateren een positieve invloed hebben op de waterkwaliteit en op oeverbescherming.

- 7) Vele nieuwe coalities zijn ontstaan tussen partners in het landelijk gebied. De agro-, natuur- en houtsectoren gaan steeds bewuster om met het beschikbaar maken van de vrijkomende houtige en niet-houtige biomassa als groene grondstof voor energieopwekking, voor materialen, andere biobased toepassingen en voor verbetering van de bodemkwaliteit. De sectoren willen een duidelijke voorbeeldrol blijven vervullen en streven naar nieuwe impulsen door samen te werken met andere overheden en waterschappen, waarbij ook de mogelijkheden van smart grids in beeld gebracht worden.
- 8) Partijen achten het van belang voor het slagen van de energietransitie in de land- en tuinbouw om samen te werken en synergie te zoeken met regionale overheden en andere organisaties.

Dit geldt ook met betrekking tot het benutten van de mogelijkheden en stimulansen van internationale samenwerking in de Europese Unie. Het benutten en vergroten van kansen en mogelijkheden via de nationale uitwerking van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (vooral in het Plattelands Ontwikkeling Programma) vormt een belangrijke invalshoek.

Praktijkvoorbeeld: Internationale en nationale samenwerking voor klimaat

Nederland heeft samen met de Wereldbank en de FAO het initiatief genomen om de Alliance for Climate Smart Agriculture op te richten. Deze alliantie, met nu bijna 100 leden bestaande uit overheden, internationale organisaties, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, heeft als doel het benadrukken van klimaat-slimme investeringen van de private sector in alle schakels van de voedselketen, het gebruik van een brede gebiedsbenadering met aandacht voor biodiversiteit bij het zoeken naar klimaat-slimme oplossingen, en het opzetten van privaat-publieke partnerschappen waarin de private sector de leiding neemt. Een voorbeeld van een goed werkend nationale privaat-publieke partnerschap voor het klimaat is onderhavig convenant.

- 9) De primaire agrosectoren verlenen medewerking aan het opstarten van een landelijk expertisecentrum ten behoeve van kennisverspreiding over energiebesparing uit het Energieakkoord. Rijksoverheid en primaire agrosectoren hechten hierbij aan de integrale werkwijze van het convenant, zodat afwentelingsmechanismen (bijv. van lucht- naar bodememissies) worden voorkomen. Rijksoverheid en de primaire agrosectoren stimuleren maatregelen ten behoeve van energiebesparing via de erkende maatregelenlijst.

C. Ten aanzien van de beleidsmatige context

- 10) Door de inrichting van de Topsectoren AgriFood, Tuinbouw & Uitgangsmaterialen en Energie, zijn sectorale kennis- en onderzoek agenda's opgezet en hebben verschuivingen in het kennislandschap en de publiek-private samenwerking plaatsgevonden. Verduurzaming is een grotere rol gaan spelen in de versterking van de internationale concurrentiepositie.

Praktijkvoorbeeld: CO2-reductie bloembollensector

Nederland is wereldleider op het gebied van bloembollen en bolbloemen. Door goede samenwerking tussen het ministerie van EZ, RVO.nl, KAVB, telers en broeiers worden goede resultaten behaald op het gebied van energie-efficiëntie en het opwekken van duurzame energie. In de periode 2008-2013 is het energieverbruik per hectare in de teelt verminderd met 18% en het energieverbruik per 1000 stelen in de broeierij met 41%. Ondanks een met 20% toegenomen productie van bloemen is de totale CO2-uitstoot van de sector in deze periode gedaald met 27%. Voor elke 10 euro die de Rijksoverheid heeft bijgedragen aan de werkprogramma's voor de bloembollensector, is een ton CO2 bespaard. Technologieën die ontwikkeld zijn in de bloembollensector worden inmiddels ook toegepast in andere sectoren in zowel binnen- als buitenland. Daarmee dragen de investeringen van overheid en bloembollensector niet alleen bij aan CO2-reductie, maar ook aan de kracht van de Nederlandse economie.

- 11) Het biomassa-domein is sterk in ontwikkeling. Ten eerste dient er voldoende duurzame biomassa beschikbaar worden gemaakt. Dit gebeurt door de efficiëntie in landschapsbeheer, land- en bosbouw en openbaar groen te verhogen en nieuwe vormen van teelt mogelijk te maken. Duurzame productie en gebruik staan daarbij voorop. Verspilling wordt ten tweede zo veel mogelijk tegengegaan en biomassa wordt zo hoogwaardig en zo lang mogelijk benut. Klimaatdoelen worden gediend door slimme vervanging van fossiele producten door biobased producten. Die zijn qua grondstof hernieuwbaar en lange(re) ketens leiden tot (meer) koolstof vastlegging. Weliswaar is dit algemene principe al omschreven in het convenant ('cascadebeginsel'), het belang van grotere biomassa-beschikbaarheid en efficiënt gebruik heeft sterk aan belang

gewonnen. De biomassavisie van het kabinet (januari 2016) onderschrijft dit. Onderzoek en innovatie zijn van groot belang door de hele keten heen, zowel bij duurzame productie als benutting van de biomassa. Agro-, Bos- & natuur-, chemie- en voedselbedrijven moeten zo veel mogelijk samenwerken waardoor efficiënt en effectief gebruik van biomassa toe kan nemen en de kosten van biobased grondstoffen verminderen.

Praktijkvoorbeelden van betere benutting Hout:

1) meer hout in de bouw

Meer hout in de bouw is goed voor het klimaat en de energiebesparing. De inzet van hout(vezel) als hernieuwbare grondstof voor woningbouw en renovatie biedt antwoord op vraagstukken op het vlak van energiebesparing, klimaat en wooncomfort. Met houtskeletbouw wordt bijvoorbeeld niet alleen veel energie bespaard ten opzichte van traditionele bouwwijzen, maar tevens langdurig koolstof vastgelegd. Een toename van houtskeletbouw van 1500 huizen naar 10.000 huizen per jaar, betekent na 5 jaren een emissie reductie van 819 ton CO₂-eq/jr ten opzichte van traditionele bouwmethoden. Verder is deze toepassing economisch hoogwaardig en grondstof efficiënt omdat bij hergebruik nog meerdere cascaderingstappen mogelijk zijn alvorens hernieuwbare energie als eindproduct wordt voortgebracht.*

2) optimalisatie van de cycli van transportpallets

De palletproducent/poolbedrijf streeft naar standaardisatie van de pallet, het vergroten van de levensfase van een pallet en de vermindering van het transport van lege pallets, door:

- Door producthergebruik: het na gebruik opnieuw op de markt brengen door een palletpool of handelaar/reparateur, maar ook van bijvoorbeeld kisten (landbouw, groenten- en fruitteelt, wijn), kratten en haspels.

- In de afvalfase door recycling: het materiaal van houten verpakkingen en pallets in de afvalfase opnieuw gebruiken om van dat materiaal bijv. geperste palletklossen, houtvezelpallets of spaanplaat te fabriceren. Uiteindelijk wordt het materiaal van houten verpakkingen en pallets zeer efficiënt ingezet in eigen installaties voor zoals droging producten en verwarming.

De bos- en houtsector willen met extra inzet van R&D, kennisverspreiding en proefprojecten deze ontwikkelingen actief gaan stimuleren binnen het agro-convenant 'Klimaat en Energie' (2016 - 2020).

- 12) De sectoren zijn bezorgd over de winning van schaliegas in verband met de bodemkwaliteit. De rijksoverheid heeft in een kamerbrief (10-7-2015) toegezegd dat de commerciële opsporing en winning van schaliegas niet aan de orde is tot 2020.
- 13) De uitrol van mono-vergisting van mest krijgt een impuls door de afspraken die Rijk en de Duurzame Zuivelketen (met als trekker hiervoor Royal Friesland Campina) hebben gemaakt in het kader van de Jumpstart mono-mestvergisting.

Praktijkvoorbeeld: Mono-vergisting van mest.

Het convenant bevat een doel voor 48 PJ uit vergisting van mest onder een aantal randvoorwaarden. De randvoorwaarde 'toepassing van mineralenconcentraat als kunstmestvervanger' is een van de voorwaarden die nog niet is ingevuld. De convenantpartners zetten inmiddels gezamenlijk - ook bestuurlijk - in op een integrale aanpak, waarbij zowel aspecten van mineralen, klimaat, energie en biodiversiteit worden beschouwd. Ook de evaluatie van de mestwet, de fraudegevoeligheid en het verdienmodel voor ondernemers worden daarin meegenomen.

D. Ten aanzien van de financiële context

- 14) Voor de Glastuinbouw zijn nieuwe financiële afspraken gemaakt in de MJA genoemd onder 4.

- 15) Met het wegvallen van de productschappen verviel ook de mogelijkheid van collectieve private financiering van onderzoek. Daarvoor in de plaats is de mogelijkheid gekomen van Algemeen Verbindend Verklaren. Deze mogelijkheid kent strikte eisen en blijkt een langdurig en onzeker traject.
- 16) De ondersteuning van de uitvoering van het Convenant en de werkstructuur worden door RVO.nl gecontinueerd. Daarnaast leveren partijen op basis van deskundigheid menskracht voor realisatie van de ambities van het Convenant.
- 17) Het ministerie van Economische Zaken stelt beperkt budget beschikbaar voor opdrachten ten dienste van het Convenant. Dit budget staat los van het Topsectoren-budget.

Praktijkvoorbeeld: Vervanging van veen door hoogwaardige compostproducten

Nederland importeert per jaar meer dan 4 miljoen m³ veen uit onder meer Duitsland, de Baltische staten en Rusland. Het afgraven van veengebieden leidt tot verlies aan biodiversiteit en ongewenste emissies. Bovendien is veen een schaarse, fossiele grondstof.

Veen wordt voor een belangrijk deel toegepast in (potgrond)substraten, in de professionele (tuinbouw)sector en voor particulieren. Compostproducten uit groene reststromen kunnen een belangrijk deel van het veen vervangen. De CO₂-voordelen hiervan zijn vergelijkbaar met de inzet van deze reststromen voor energieproductie, terwijl de koolstof langer in de keten wordt vastgehouden.

Inzet van compostproducten in substraten vraagt nauwkeurige sturing van de receptuur en procesvoering van het compostproductieproces, zo is onder meer voldoende vers hout vereist. De bos- en houtsector wil met extra inzet van R&D en kennisverspreiding de toepassing van biobased (potgrond)substraten actief gaan stimuleren.

Partners spreken het volgende af (art 1 t/m 11):

- 1) In de periode 2016-2020 blijven de Partners streven naar het realiseren van de ambities van het convenant en daar waar mogelijk verder te gaan dan de bestaande afspraken, met de notie dat:
 - a) De energiedoelen van het convenant en het Energie-akkoord ten dienste staan van de klimaatdoelen.
 - b) De productie en toepassing van hernieuwbare grondstoffen, het sluiten van mineralen- en koolstofkringlopen en zorg voor de bodemvruchtbaarheid bijdragen aan de klimaatdoelen van het convenant.
- 2) Partners streven naar een samenhangend (innovatie-)instrumentarium gericht op het zo effectief mogelijk realiseren van de ambities op het gebied energie en klimaat.
- 3) In de Energieagenda wordt een belangrijke rol toegedicht aan regionale energiestrategieën. Ook op regionaal niveau kan bekeken worden welke kansen er zijn om de energietransitie vorm te geven. De agrosectoren kunnen oplossingen bieden. Partners benutten de resterende looptijd van het convenant om de samenwerking op regionaal niveau te verkennen.
- 4) De agro- en natuursectoren hebben zich gedurende de looptijd van het convenant ontwikkeld tot koploper in hernieuwbare energie. De partijen willen koploper blijven en verhogen daarom de ambities voor zon en wind.
 - a) Aanvullend aan de genoemde ambities in het convenant realiseren de partijen in 2020 minstens 5 PJ aan zonne-energie, waarbij de te volgen werkwijze per deelsector wordt vastgelegd in het Werkprogramma. De realisatie van deze ambitie is sterk afhankelijk van enkele randvoorwaarden, zoals de koppeling met de verwijdering van asbesthoudende

dakbedekking vóór 2024, en de voortzetting van overheidsondersteuning bij investeringen in zonnepanelen, voor zover deze zonder die steun onrendabel zijn.

- b) Partijen hebben de mogelijkheid om extra windenergie te realiseren bovenop de in het Convenant genoemde 12 PJ. Daarvoor is wel ondersteuning van de partijen nodig vanuit de Rijksoverheid. Het ministerie van Economische Zaken zal bezien of op basis van concrete projectplannen ondersteuning gevonden kan worden.
 - c) Partijen hebben de mogelijkheid om extra duurzame energie te realiseren door in te zetten op biomassaketels. Daartoe zou kunnen worden ingezet op het ontwikkelen van tools en informatiebijeenkomsten. Het ministerie van Economische Zaken zal bezien of via RVO.nl op basis van concrete projectplannen facilitaire ondersteuning gevonden kan worden.
 - d) Partijen verkennen de technische en financiële mogelijkheden voor energieopslag in batterijen en/of andere vormen van opslag van energie.
- 5) De aanvoer van organische stof naar de bodem voor langdurige vastlegging van koolstof en verhoging van de bodemvruchtbaarheid krijgt steeds meer aandacht. Dat geldt evenzeer voor langdurige vastlegging van CO₂ in bomen en hout. Partners benutten de resterende looptijd van het convenant om samenwerkingsvormen met partijen buiten de landbouw te verkennen op het gebied van de vastlegging van CO₂ in de bodem, in bomen en in hout. Dergelijke samenwerkingsvormen zijn er op gericht om de duurzame vastlegging van CO₂ te organiseren en te registreren in samenwerking met boeren en tuinders, daarvan de consequenties beter zichtbaar te maken en de kansen voor nieuwe verdienmodellen te benutten. Hierbij wordt ook de koolstofopslag in materialen beschouwd (bijvoorbeeld houtbouw). Dit zal worden uitgewerkt ten behoeve van het Nationaal Energie - en Klimaatplan 2030.
- 6) De primaire agrosectoren en Rijk ondersteunen de doorontwikkeling en implementatie van de broeikasgassenmodule van de Kringloopwijzer.
- 7) Om te komen tot een effectieve mineralenbenutting, de sluiting van mineralenkringlopen en voor zover dat ook vanuit milieuoogpunt acceptabel is, onderzoeken de partners naar mogelijkheden voor:
- a) de toepassing van mineralenconcentraten in de kunstmestruimte van agrarische ondernemers. Overheid en bedrijfsleven zetten zich hiervoor in. Daarnaast werken partners aan een permanente voorziening in de Nitraatrichtlijn en Verordening 2003/2003 voor mineralenconcentraten en andere nieuwe meststoffen die ontstaan na mestbewerking of andere biobased ontwikkelingen.
 - b) het hergebruiken van de as na verbranding van schone biomassa, hetzij als toeslagstof voor compostproductie hetzij door rechtstreeks gebruik als bodemverbeteraars in bossen. Op deze wijze kan invulling gegeven worden aan het programma Van Afval Naar Grondstof (VANG). Bovendien geeft hergebruik wellicht de mogelijkheid om ook de bossen op de armere zandgronden als producent van groene grondstof te behouden.
 - c) het benutten van eventuele nieuwe meststoffen of reststoffen die ontstaan na mestverwerking of biobased processen.
- 8) Om bij te dragen aan de ambities van het convenant ten aanzien van de reductie van CO₂ en overige broeikasgassen, in het bijzonder methaan, zoeken de partners naar mogelijkheden om de maatschappelijke baten van reductie te laten bijdragen aan de verdienmodellen van private partijen die een dergelijke reductie realiseren.
- 9) Partners spreken af de werkwijze vrijer te laten dan de in het convenant afgesproken werkgroepsstructuur. Er is ruimte om te experimenteren met andere werkwijzen, bijvoorbeeld in ketenverband en/of als werkeenheid die ook de andere facetten van duurzaamheid meeneemt.

- 10) Partners maken jaarlijks afspraken over de inzet van RVO.nl, zodat deze optimaal benut kan worden.
- 11) Partners realiseren zich dat zij elkaar buiten de context van het Convenant tegenkomen op de thema's gerelateerd aan het Convenant. Voorbeelden zijn het afstemmen over de klimaatdoelen voor de sectoren per 2030; het Nationale Energie- en Klimaatplan dat de komende jaren wordt gemaakt ter invulling van de klimaatafspraken voor 2030, het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid, de uitwerking van de Nationale Adaptatie Strategie (NAS).

Partijen komen overeen als volgt:

Met de totstandkoming van deze afspraken beschouwen partners de herijking van het convenant als afgerond.

Aldus opgemaakt en ondertekend,

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Alle partijen zijn akkoord